

Munir Drkić

Šta je Rumija učinilo velikim autorom

UDK 28-29
929 Rumi, Dž.

Sažetak

U ovome radu nabrojano je i objašnjeno pet vanjskih faktora, koji su Dželaluddina Rumija učinili velikim autorom i utjecajnim pjesnikom na Istoku i Zapadu u minulim stoljećima. Prema mišljenju autora ovoga članka, tih pet vanjskih faktora jesu: porijeklo i užji i širi zavičaj Dželaluddina Rumija, široki okvir klasične islamske kulture, klasična perzijska književna tradicija, život u gradu Konji kao najznačajnijem središtu Male Azije u XIII stoljeću te utjecaj susreta, druženja i rastanka sa Šemsom Tabrizijem na Rumijev poetski i prozni izražaj. Ne zanemarujući unutrašnje faktore, za koje navodi da su također značajno doprinijeli tome da Rumi izraste u jednog od najznačajnijih te vjerovatno najoriginalnijeg islamskog mislioca, autor ovoga članka naglašava da je Rumijeva veličina izgrađena na spomenutih pet vanjskih odrednica.

Ključne riječi: Rumijevo porijeklo i zavičaj, klasična islamska kultura, perzijska književnost, Konja, Šems Tabrizi

Djela i učenja Dželaluddina Rumija veoma brzo, još za vrijeme njegovog života ili nedugo nakon toga, proširila su se u muslimanskom svijetu, posebno na prostorima pod utjecajem islamsko-perzijske kulture i Osmanskog Carstva. Napisane su desetine komentara *Mesneviye*, pjesnici su se nadahnjivali njegovim stihovima i mislima, a njegova djela već stoljećima pobuđuju pažnju stručnjaka ali i širih krugova manje obrazovanih ljudi diljem muslimanskoga svijeta. S druge strane, neke pripovijesti iz *Mesneviye* relativno brzo pronašle su put i u evropsku kulturu, naročito književnost. Tako Britanac Clouston 1890. godine u svojoj knjizi *Flowers from a Persian Garden* pronalazi u evropskim tradicijama i sjevernoameričkoj tradiciji nekoliko različitih verzija dobro poznate priče o trgovcu i papagaju nastalih nesumnjivo na temelju Rumijeve pripovijesti. Najranije se ova priča u nešto izmijenjenoj verziji nalazi kod ranih italijanskih novelista; smatra se da su je tamo donijeli venecijanski trgovci s Levanta, a prisutna je i u nekoliko drugih verzija u Evropi i Sjevernoj Americi.¹ Tokom prethodnih stoljeća Rumijeva djela prevodili su eminentni evropski orijentalisti. Ipak, od devedesetih godina XX stoljeća poezija Dželaluddina Rumija doživljava svjetsku popularnost, najviše zahvaljujući prijevodima američkog pjesnika Colemana Barksa. Odjeci ove nove popularnosti snažno se osjete i u drugim dijelovima svijeta, uključujući i muslimanske zemlje. Na prostoru Balkana i naročito Bosne Rumijeva *Mesneviya* uživa visok status još od XV stoljeća. Ovdášnji pjesnici pisali su svoju poeziju po uzoru na Rumijevo najpoznatije djelo, trojica bošnjačkih autora (Ahmed Sudi, Abdullah Bošnjak i Fadil-paša Šerifović) okušala su se u pisanju komentara na pojedine dijelove ili integralni tekst *Mesneviye*, a uporedo su se u većim gradskim sredinama – najviše u Sarajevu i Mostaru – stoljećima održavali javni skupovi čitanja i tumačenja *Mesneviye*. Ova tradicija prisutna je još uvijek u Sarajevu.

Imajući u vidu domete i utjecaj djela i učenja Dželaluddina Rumija u minulim stoljećima i danas, istraživači u oblasti islamske kulture i civilizacije slažu se s tvrdnjom da se Dželaluddin Rumi ubraja u najveće genije i najznačajnije autore u ovoj kulturi, dok brojni idu i korak dalje tvrdeći da je najveći islamski pisac i autor.²

Razloge Rumijeve popularnosti tokom minulih stoljeća treba tražiti u vanjskim i unutrašnjim faktorima. Bez ikakve sumnje, raskošni talent za pisanu i govorenu riječ te urođena sposobnost Dželaluddina Rumija da na relativno jednostavan način i mnogima razumljivim jezikom ispriča svoje pripovijesti, koje se potom mogu tumačiti na više različitih razina (između ostalog na narativnoj, etičkoj i metafizičkoj), razlogom su što njegova djela, najprije *Mesneviya*, još uvijek služe kao omiljeno štivo za čitatelje širom svijeta, ali mnogima i kao nadahnuće za svakodnevni život te tumačenje vanjske zbilje i unutrašnjih stanja. Međutim, nekoliko vanjskih faktora također ga je odredilo kao autora. Ti vanjski faktori predstavljaju, ustvari, čvrste stupove na kojima počiva Rumijev uspjeh. Oni su odredili njegovu ličnost, ali umnogome bili i osnova za svijet izgrađen u njegovim djelima, a ta su djela ostavila dubok trag na Istoku i Zapadu. Po mome uvjerenju, ti vanjski faktori mogu se opisati u pet kraćih cjelina, u nastavku predstavljenih kao potpoglavlja ovoga rada. To su: porijeklo i zavičaj, širi kulturni okvir, klasična perzijska književnost, okolina u kojoj je proveo najveći dio svoga života i jedan presudan događaj u njegovom životu koji ga je također snažno odredio.

¹ Clouston, W. A., *Flowers for a Persian Garden and Other Papers*, David Nutt, London, 1890, str. 115–116.

² O stavovima naučnika o Rumijevom mjestu među najvećim muslimanskim autorima više vidjeti: Ahmed Essa i Othman Ali, *Studije o islamskoj civilizaciji: muslimanski doprinosi renesansi*, prijevod Munir Drkić, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2016, str 198.

Porijeklo i zavičaj

Punim imenom Mevlana Muhammed Dželaluddin Belhi Rumi Bekri ovaj islamski mislilac, glasoviti sufijski učitelj i klasični perzijski pjesnik vodi porijeklo iz veoma cijenjene i poštovane porodice. Njegov otac Behauddin Veled i sam je bio iznimno poštovan i cijenjen učenjak i propovjednik (vaiz), koji je dobio nadimak *Sultan učenjaka* (sultan al-‘ulamā). Značajno mjesto u historiji islamskoga sufizma i gnosticizma osigurao je pisanjem djela pod naslovom *Ma‘āref*. Njegova su učenja, a naročito stavovi u vezi s društveno-političkim prilikama u Belhu i općenito Horasanu na početku XIII stoljeća, izvršila značajan utjecaj na šire narodne mase i pobudila svojevrsan bunt protiv vladajuće porodice Harezmida, što je u konačnici, uz istovremenu prijetnju u obliku napredovanja Mongola s istoka, rezultiralo time da je bio primoran napustiti svoj zavičaj i s porodicom se odseliti prema zapadnim dijelovima muslimanskoga svijeta.³ Ranije su Behauddinov otac Husein i djed Ahmed Hatibi također slavili za glasovite hanefijske pravnike, dok samo prezime Hatibi ukazuje na to da je ova porodica generacijama davala hatibe (govornike sa sedmičnih obraćanja iz centralnih džamija petkom – hutbi). U izvorima se navodi da je majka Dželaluddinovog pradjeda Ahmeda Hatibija bila Firdevs-hatun, kćerka poznatog i cijenjenog hanefijskog pravnika Ebu Bekra Sarahsija (u. 1088), koji je imao nadimak *Sunce učenjaka* (šams al-‘ulamā).⁴ Rani Rumijevi biografi navode i da je po majčinoj liniji direktni potomak prvog muslimanskog halife Ebu Bekra.⁵

O tome koliko je porijeklo odredilo njegov životni put i pogled na svijet govorio je sam Rumi tokom jedne od svojih besjeda kasnije u gradu Konji. Naime, tokom jednog od svojih obraćanja kazao je da bi se – da je ostao u svome zavičaju i među svojim narodom – bavio pisanjem knjiga, pozivanjem ljudi i sličnim poslovima⁶, što su upravo činili njegov otac, djed i pradjed, pa i dalji preci. Generacijama akumulirano znanje iz islamskih nauka, pa i islamskog prava, Rumi će kasnije majstorski inkorporirati u svojim djelima koristeći ih da obrazloži svoj pogled na svijet i praktično ilustrira svoje stavove o različitim temama.

Kao što se već iz imena vidi, Rumi potječe iz grada Belha. Belh je od davnina predstavljao značajno središte različitih perzijskih carstava, a značaj je crpio iz činjenice da je predstavljao važnu stanicu na Putu svile. U klasičnom periodu islamske kulture (od IX do XIII stoljeća) dao je ogroman broj velikih ličnosti u nauci i kulturi, od Bermekija, vezirske porodice na abasijskom dvoru u Bagdadu tokom VIII i početkom IX stoljeća, preko glasovitih ličnosti u sufizmu, kakav je bio Ibrahim Edhem, do brojnih klasičnih perzijskih pjesnika, čiji je pečat Dželaluddin Rumi. Uz Buharu, Semerkand i Nišabur, Belh se prije invazije Mongola u XIII stoljeću smatrao jednim od četiri najznačajnija središta šire regije Horasana. Horasan, pak, čini središnji prostor procvata islamske kulture i civilizacije u klasičnom periodu. U vremenskom rasponu između 800. i 1200. godine Veliki Horasan⁷ predvodio je islamski svijet u trgovačkom i privrednom napretku, veličini i sofisticiranosti gradova, umjetnosti i, iznad svega, u razvoju znanja na skoro svim poljima.⁷ Na ovom je prostoru stasao i novoperzijski *dari* jezik, čija je standardizacija i kodifikacija u X stoljeću pod vlašću dinastije Samanija omogućila pojavu prvih velikih pjesnika i prozaista u klasičnoj perzijskoj književnosti. Horasan tako predstavlja kolijevku novoperzijskog jezika, koji se u narednim stoljećima širio na ostale prostore na kojima su se govorili iranski ali i drugi jezici.

³ O statusu Behauddina Veda i razlozima zbog kojih je napustio Belh i uputio se na hadž te zatim u Malu Aziju više vidjeti: Munir Drkić, *Višejezičnost u Mesnevi Dželaluddina Rumija*, Naučno-istraživački institut "Ibn Sina" i Filozofski fakultet, Sarajevo, 2016, str. 24–25.

⁴ Franklin Lewis, *Rumi – Past and Present, East and West: The Life, Teachings, and Poetry of Jalāla al-Dīn Rumi*, One World Publications, Oxford (US), 2008, str. 44.

⁵ Npr. vidjeti djelo Ahmada Sepahsalar, Rumijevog duhovnog sljedbenika i učenika, o životu i djelu Dželaluddina Rumija: Ahmad Sepahsalar, *Resāle-ye Sepahsalar dar manaqeb-e hazrat-e Xodāvandgār*, Tehrān, Entešārāt-e Soxan, 1385/2006, str. 9.

⁶ Dželaluddin Rumi, *Tajne uzvišenosti*, prijevod Munir Drkić, Sarajevo, Bookline, 2011, str. 112.

⁷ Pod Velikom Horasanom ovdje se podrazumijeva širi prostor Horasana i Transoksanije, odnosno današnje regije Centralna Azija.

⁷ Odličnu i veoma obuhvatnu studiju o kulturnom i naučnom značaju šireg prostora Horasana i Transoksanije u spomenutom periodu napisao je Frederick Starr. U toj studiji Starr ponovo otkriva značaj ovoga geografskog prostora u nauci, kulturi i civilizaciji, rekonstruirajući put nekih od najznačajnijih otkrića (npr. algebre ili pretpostavke o postojanju Sjeverne i Južne Amerike prije 1100. godine) s ovih prostora prema Evropi na zapadu te Indiji i dobrom dijelu Azije na istoku. Vidjeti: Frederick Starr, *Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age – from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton i Oxford, 2013.

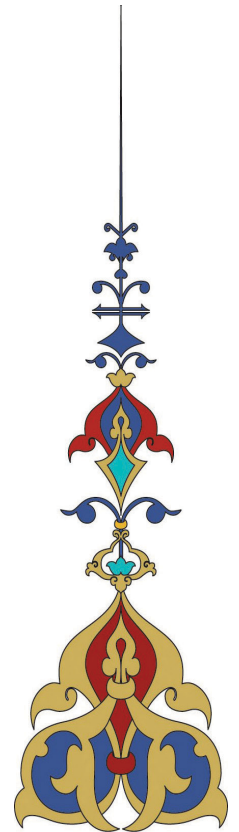
Rumijev život pada na kraju perioda kulturnog, naučnog i književnog procvata u Horasanu, a sam je doživio propast svoga užeg i šireg zavičaja, koji su u prvoj polovini XIII stoljeća uništili Mongoli u svom krvavom pohodu na istočne zemlje muslimanskoga svijeta. Stoga su dugačka tradicija bavljenja pisanom riječju i naukom u Rumijevoj porodici i njegov zavičaj u dobroj mjeri odredili Dželaluddina Rumija kao autora, ali mu i pomogli da u svojim djelima izgradi nepregledni svijet s ovim prostorima u njegovom središtu. Za potvrdu ove tvrdnje dovoljno je pročitati Rumijeva djela, u kojima se na brojnim mjestima referira na uži i širi zavičaj, a ta referiranja u sjećanje vraćaju prostor, vrijeme i izgnane tradicije Belha i Horasana.

Svijet klasične islamske kulture

Veliki autori rijetko se javljaju u malim kulturama i civilizacijama. Rumi je živio u zenitu klasične islamske kulture, u vremenu kada se muslimanski svijet prostirao od Kine i Indije na istoku do Španije na krajnjem zapadu. To je ogromno geografsko prostranstvo stvorilo zajednički okvir za razmjenu znanja i ideja velikog broja ljudi. U geografskom pogledu islam je izgradio civilizaciju u kojoj je pojedinac mogao sigurno putovati od Evrope, preko Sjeverne Afrike, arapskih zemalja, Irana i Indije, sve do Kine i Indonezije. Sve što je bilo potrebno bili su primjerak Kur'ana u jednoj ruci i prostirka za obavljanje namaza u drugoj.⁸ Primjerak Kur'ana označavao je pripadnost zajedničkoj kulturi, dok je prostirka za obavljanje namaza bila pokazatelj lokalne pripadnosti, budući da se često na osnovu njenoga dizajna moglo precizno odrediti s kojeg prostora dolazi njen vlasnik. Zahvaljujući toj širini, bila je moguća pojava autora kakvi su bili Nasir Husrev i Rumijev savremenik Sadi Širazi, koji su obilazili zemlje muslimanskoga svijeta i na perzijskom jeziku pisali o svojim putovanjima. Nasir Husrev, Sadi Širazi, Ibn Batuta i drugi bili su istinski "građani svijeta", i to u današnjem značenju te sintagme. Obrise tih geografskih prostranstava na svojoj koži osjetio je i Dželaluddin Rumi, koji se rodio u Belhu, a zatim, nakon proputovanja kroz razne muslimanske zemlje, većinu života proveo u gradu Konji, seldžučkoj prijestolnici i najznačajnijem središtu Male Azije. Razdaljina između Belha i Konje iznosi više od 4.000 kilometara, a ova dva grada pokrivaju prostor zajedničke islamske kulture s golemim perzijskim utjecajem. Uzme li se u obzir da je Rumi u djetinjstvu i mladosti obišao značajne gradove poput Nišabura, Reja, Bagdada, Meke, Medine, Damaska, Halepa i drugih, može se zaključiti da se neposrednim iskustvom osvjedočio u tu svekoliku raznolikost. Geografska širina islamskoga svijeta u tom vremenu, stoljećima akumulirana znanja, ideje i dostignuća, te vlastito iskustvo odlaska daleko od svoga doma odigrali su presudnu ulogu u stvaranju širokoga svijeta koji nalazimo u djelima i govorima Dželaluddina Rumija.

Klasična perzijska književnost

Od pojave Rudakija kao njenog prvog pjesnika na početku X stoljeća, klasična perzijska književnost kretala se stalnom uzlaznom putanjom do Dželaluddina Rumija, istovremeno šireći svoj geografski doseg. Ova književna tradicija nastala je na prostoru Horasana, gdje su se tokom X i XI stoljeća

⁸ Ahmed Essa i Othman Ali, *Studije o islamskoj civilizaciji*, str. 15.

pojavi brojni autori, a neki od njih doživjeli su svjetsku slavu. Primjera radi, najveći epski pjesnik u perzijskoj književnosti Firdusi ostavio je dubok trag ne samo na daljnji razvoj perzijske književnosti već i na druge književne tradicije, a najviše na one na Indijskom potkontinentu, s jedne strane, i Osmanskom Carstvu, s druge strane. Firdusijevo najpoznatije djelo *Šahnama* smatra se jednim od sedam izvora divanske književnosti na osmanskome turskom jeziku.⁹ Osim toga, *Šahnama* je, kao i neka kasnija djela na perzijskom jeziku, imala važnu ulogu u razvoju drugih oblasti umjetnosti poput minijaturnog slikarstva, ali i popularne kulture na golemom geografskom prostoru omeđenom Indijom i Malom Azijom. Firdusi je pred kraj svoga života imao sukob s vladarem Mahmudom Gaznevijem, kojem je posvetio *Šahnamu* očekujući zauzvrat dostojnu nagradu. Mahmud je zanemario pjesnika, pa je zbog toga stoljećima izvrgavan ruglu. Potkraj XII stoljeća pjesnik Nizami Gendževi napisao je na perzijskom jeziku djelo *Riznica tajni* i poslao ga jednom lokalnom vladaru iz dinastije Mangudžakija na prostoru Male Azije po imenu Behramšah. (Ovaj vladar poznat je i po tome što je na određeno vrijeme ugostio Rumijevog oca na njegovom putu prema Konji.) Behramšah je obilato darovao Nizamija za ovu poemu i panegirik spjevan u njegovu čast, na što su se njegovi bliži saradnici pobunili, protumačivši taj postupak kao pretjerivanje. Vladar se nije složio s njima i naveo im je poznati događaj s Firdusijem i Mahmudom Gaznevijem. Behramšah je kritizirao taj Mahmudov postupak i nije želio postupiti na isti način.¹⁰ Taj podatak govori o poštovanju spram perzijskih pjesnika te o prestižu perzijsko-islamske kulture općenito u Maloj Aziji u vremenu kada se Rumijeva porodica doselila na taj prostor. Isto tako, prijepor Mahmuda Gaznevija i Firdusija pokazuje da je moć klasičnog perzijskog pjesnika bila veća od snage najvećeg vladara njegovog vremena.

Klasična perzijska književna tradicija imala je presudnu ulogu i u razvoju sufizma i islamskog gnosticizma. Naime, u prvim stoljećima i iranski autori knjige iz oblasti sufizma i islamskog gnosticizma pisali su uglavnom u prozi na arapskom jeziku. U X stoljeću javlja se glasoviti sufija iz Horasana po imenu Ebu Seid Ebu el-Hajr, koji s minbera počinje citirati poeziju na perzijskom jeziku. Premda ovu promjenu nisu blagonaklono dočekali ni neki sufijски autori, ona je označila prekretnicu, te se sve veći broj kasnijih autora iz ove oblasti, kakav je bio Abdullah Ansari, odlučuje sufijske i gnostičke ideje iskazati u stihu na perzijskom jeziku. Međutim, mnogo značajniji u ovom smislu bit će pjesnik Sanai Gaznevi (umro između 1131. i 1141. godine), prvi veliki sufijski pjesnik u perzijskoj književnosti, i nakon njega Feriduddin Attar. Didaktičke mesnevice ove dvojice perzijskih klasika i lirska poezija gnostičkog karaktera utrt će put kasnijim autorima, a posebno će utjecati na Rumija i njegov gnostički pravac. Tako s pojavom Dželaluddina Rumija i nakon toga perzijski jezik u najmanju ruku postaje jednako važan medij za izražavanje gnostičkih misli i pogleda na svijet kao i arapski.

Koliko je stih na perzijskom jeziku bio moćan medij zorno pokazuju dva primjera iz života dvojice velikih perzijskih klasika: Sanaija, koji je živio stoljeće prije Rumija, i Sadija Širazija, koji je bio njegov savremenik. Kada je Sanai proživljavao posljednje godine svoga života, njegova poezija bila je poznata na golemom geografskom prostoru od Kašgara u Kini do Halepa u Siriji, prisutna

⁹ Ekmeleddin Ihsanoğlu, *Historija osmanske države i civilizacije II: ekonomski život u osmanskoj državi, jezik i književnost, osmanska misao, umjetnost i arhitektura*, Orijentalni institut, Sarajevo, 2008, str. 174–175.

¹⁰ Amin Riyāhi, *Zabān wa adab-e fārsi dar qalamrow-e 'Osmāni, Šerkat-e entešārāti-ye Pārong*, Tehrān, 1369/2000, str. 33–34.

u različitim društvenim slojevima, od džamije do hanikaha.¹¹ Sa Sanaijem se po tome može mjeriti još svega nekoliko autora, od kojih je jedan Sadi Širazi. Glasoviti putopisac Ibn Batuta nekoliko desetljeća nakon Sadijeve smrti piše kako je u Kini vidio i čuo da se jedan gazel ovog pjesnika i prozaiste pjeva s kineskim akcentom, pri čemu pjevač nije imao pojma o značenju tog gazela, ali mu je bilo značajno to što Sadi pjeva o kineskom majstoru portreta.¹²

S obzirom na široku rasprostranjenost perzijskog jezika i pogodnost perzijskog literarnog izraza za pjevanje o najrazličitijim temama, od profane i gnostičke ljubavi do dugih spjevova epskog i didaktičkog karaktera, pri čemu nikako ne treba zanemariti ni osebujni talent za pripovijedanje kod Rumijevih prethodnika i savremenika, jasno je zbog čega je klasična perzijska književnost bila savršen okvir za pisanje Rumijevih djela. Njegov maternji jezik u tom pogledu bio je dovoljan da ga mogu razumjeti obrazovani ljudi na mnogo širem prostoru nego danas, što praktično potvrđuje rasprostranjenost poezije drugih perzijskih pjesnika. Međutim, Rumi će ih sve nadići u jednome. Naime, poeziju Sanaija, Attara, Sadija i još nekih perzijskih pjesnika čitali su govornici različitih jezika i baštinici različitih kultura, dok će Dželaluddin Rumi svoja djela pisati ne samo za govornike perzijskog jezika i svoje sunarodnjake već upravo za ljude različitoga porijekla i govornike različitih jezika. Za to je od presudnog značaja bila sredina u kojoj je proveo najveći dio svoga života i u kojoj je napisao sva svoja djela.

Konja – pozornica različitosti

Još uvijek prateći put svoga oca, Dželaluddin Rumi doselio se u Konju 1229. godine, kada je imao dvadeset i dvije godine. Tadašnji seldžučki vladar Alaudin Keikubad pozvao je Behauddina Veleđa da se sa svojom porodicom preseli u Konju i preuzme dužnost glavnog predavača u medresi i imama u centralnoj džamiji. Rumi će, uz kraća izbjavanja, provesti ostatak života u ovome gradu, koji je bio najznačajnije kulturno i naučno središte na prostoru Male Azije, ali i mnogo šire. Konja je, kao i širi prostor Male Azije, tokom XII i XIII stoljeća prolazila kroz velike društveno-političke promjene, a najznačajniji procesi koji su se odvijali u tom periodu bile su velike migracije stanovništva i česte promjene vlasti. U XII stoljeću Grci su još uvijek činili većinu stanovništva, što više neće biti slučaj od polovine XIII stoljeća i novog vala naseljavanja turkmenskih plemena s istoka. Osim ovih dvaju naroda, taj geografski prostor naseljavali su i Armeni, Kurdi i Arapi. Nakon invazije Mongola i uništavanja gradova i središta Horasana i Transoksanije, velik broj Iranaca također se seli na prostor Male Azije, gdje su značajno doprinijeli širenju perzijske kulture. Konja kao prijestolnica i najznačajnije središte bila je prava pozornica ljudske raznolikosti: zajednički životni prostor dijelili su pripadnici nabrojanih naroda, zatim sljedbenici različitih religija, te svakako i baštinici različitih kultura. Takav društveni kontekst ostavio je dubok trag i u djelima Dželaluddina Rumija, a ponajviše u *Mesnevi*. On u svojim djelima na brojnim mjestima govori o toj ljudskoj raznolikosti, nerijetko posvećujući čitave pripovijesti ovome društvenom fenomenu. Uostalom, pisao je poeziju na četirima jezicima – perzijskom, arapskom, turskom i grčkom – što praktično potvrđuje njegovo zanimanje za različitosti i želju da komunicira sa svima podjednako. Vjerovatno je jedan od glavnih razloga Rumijeve popularnosti u današnjem svijetu, obilježenom procesima globalizacije i migracija,

¹¹ Mohammad Rezā Šafī'i Kadkani, *Tāziyānēhā-ye solūk: naqd va tablīl-e ʿand qaside az hakīm Sanā'ī*, Našr-e Āgah, Tehrān, 1376/1997, str. 11.

¹² Homa Katouzian, *Sa'di: The Poet of Life, Love and Compassion*, One World Publication, Oxford (US), 2006, str. 89.

gdje svakodnevno komuniciraju govornici različitih jezika i baštinici različitih kultura, upravo taj što je njegova poezija nastala u sredini obilježenoj pluralizmom i raznolikošću. Mnogi će govornici perzijskog jezika izabrati drugog autora kao najvećeg pjesnika u perzijskoj književnosti, ali će danas rijetki govornici drugih jezika upućeni u perzijsku književnu tradiciju reći da im je neki drugi autor razumljiviji i bliži od Dželaluddina Rumija. Tome je značajno doprinijela činjenica što je *Mesnevija*, iako podložna različitim nivoima tumačenja i razumijevanja, na prvoj jezičkoj razini tekst relativno jednostavnog sadržaja, naročito u poređenju s nekim drugim djelima iz klasične perzijske književnosti.

Da nije proveo veći dio svoga života u Konji i Maloj Aziji, Rumi sigurno ne bi izgradio tako napredan stav prema različitostima, koji po svemu više pripada XXI nego XIII stoljeću. Stoga se može zaključiti da njegov boravak u ovoj sredini predstavlja jedan od čvrstih stupova na kojima počivaju veličina i značaj ovoga autora.

Susret sa Šemsom Tabrizijem – i rastanak od njega

Konačno, peti stup veličine djela Dželaluddina Rumija sazdan je na jednom susretu koji se zbio u Konji 1244. godine. Kasniji autori, koji su pisali o ovom susretu, uglavnom se oslanjaju na dvije verzije ovoga događaja što su ih ispriповijedali Rumijev učenik Feridun Sepahsalar i unuk Ahmad Aflaki. I Sepahsalar i Aflaki slažu se da je Rumi sreo Šemsa, koji je prethodno došao u Konju upravo tragajući za nekim s kim će se duhovno zblížiti. Prema Sepahsalaru, Rumi je jednoga dana jahao na svojoj muli ulicama Konje učtivo pozdravljajući ljude oko sebe kada je ugledao Šemsa kako sjedi na jednoj klupi, te mu prišao i sjeo pored njega, nakon čega su započeli dug razgovor. U Aflakijevoj verziji, Rumi je jahao na muli, a Šems mu je prišao, povukao za povodac i započeo razgovor. Sam razgovor, kako navode Rumijevi biografi, tekao je u formi pitanja i odgovora. I tu se navodi više različitih verzija, a zajedničko im je to što je Šems upitao Rumija ko je veći – Poslanik islama ili Bajezid Bistami, budući da je Poslanik, obraćajući se Bogu, izrekao čuvenu rečenicu: “Nismo te spoznali onako kako Te treba spoznati!” dok je Bajezid kazao jednako čuvene riječi: “Slavljen sam, kako sam samo uzvišen!” Šems je naveo i da je Bajezid u svemu ostalom bio smjerni sljedbenik Poslanika. Tako, budući da nigdje u predajama nije našao da je Poslanik jeo lubenicu, ni sam to nikad nije činio. Šemsovo pitanje, ustvari, bilo je zbog čega onda Bajezid nije slijedio Poslanika i u tome, što je Rumija navelo na to da se duboko zamisli i shvati kako od tog čovjeka može naučiti nešto na što dotad nije obraćao pažnju.¹³

Izvjerno je da su obje verzije ovoga događaja pomiješane s legendama te da u sebi sadrže pretjerivanje, ali je istina to da je susret sa Šemsom u potpunosti promijenio Rumija, koji ostavlja sve druge obaveze i posvećuje se druženju sa Šemsom. Čak je vratio i dokument o svom postavljenju na mjesto muderrisa i glavnog hatiba u Konji, pokazujući da je završio sa životom što ga je vodio prije toga. Navodi se i da se Rumi od trezvenog pravnika i muftije transformirao u slavitelja tajni božanske ljubavi.¹⁴ Sam Rumi lijepo je opisao svoju transformaciju u 1393. gazelu svoga *Divana*, nastalog nakon Šemsovog odlaska:

*Mrtav bijah pa oživjeh, plakao sam – sad se smijem,
Sreća ljubavi dođe mi i ja sreću neprolaznu nađoh tu.*

¹³ Više o različitim verzijama ovoga događaja vidjeti u: Parwiz ‘Abbāsī Dākānī, *Šams-e man wa Xodā-ye man*, Našr-e ‘Elm, Tehrān, 1387/2008, str 192–197; Franklin Lewis, *Rumi – Past and Present, East and West: The Life, Teachings, and Poetry of Jalāl al-Dīn Rumi*, One World Publications, Oxford (US), 2008, str. 154–161.

¹⁴ William Chittick, *Sufijski put ljubavi*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2005, str. 21.

Međutim, iako se to rjeđe navodi kao značajan podatak, ništa manje nije važan Rumijev rastanak od Šemsa Tabrizija. Naime, prisno drugovanje sa Šemsom izazvalo je ljubomoru kod Rumijevih sljedbenika, pa čak i članova porodice. Uvidjevši to, Šems odlazi, ali Rumi šalje svoga sina Sultana Veleda po njega i Šems se vraća u Konju. Ipak, nakon kraćeg vremena Šems Tabrizi ponovo odlazi, ovaj put zauvijek. Rumi ga je ponovo tražio, čak je išao i u Damask za njim, ali ga nikada nije pronašao.

Prvo snažna preobrazba pod utjecajem susreta i druženja sa Šemsom, a potom i čežnja što se javila nakon Šemsovog definitivnog odlaska i Rumijevog dugaćkog traganja, uzburkale su Rumijevu svijest i – pomiješane s prethodno stečenim golemim znanjem i bogatim životnim iskustvom – snažno obilježile Rumijev poetski opus. Tragajući za izgubljenim prijateljem i pronalazeći ga u sebi, Rumi piše *Divan Šemsa Tabrizija*, posvećujući gazele uglavnom Šemsu i ne spominjući sebe, što je bilo pravilo među drugim lirskim pjesnicima u klasičnoj perzijskoj književnosti. *Divan* je nastao u periodu autorovog dubokog unutrašnjeg nemira izazvanog rastankom, što se vidi na svakom koraku u ovome djelu, dok je *Mesneviya* nastala nakon određenog perioda, kada se Rumi smirio i dodatno sazreo uz Husamuddina Čelebija. Ipak, i u *Mesneviyi* se osjeti prisustvo Šemsa Tabrizija, a Rumi na više mjesta opisuje poseban odnos koji je imao s njim.¹⁵

Prema tome, može se zaključiti da je druženje sa Šemsom Tabrizijem također bilo od velikog značaja za Rumijevo duhovno sazrijevanje.

* * *

Porijeklo, uži i širi zavičaj, kao i pripadnost vodećoj kulturi njegovog vremena, zatim dostignuća prethodnih autora klasične perzijske književnosti, život u kosmopolitskoj sredini kakav je bio grad Konja u XIII stoljeću te, konačno, susret i druženje sa Šemsom Tabrizijem i trag što ga je na Rumiju ostavio Šemsov odlazak – sve su to faktori, koji su presudno utjecali na djelo Dželaluddina Rumija. Ne zanemarujući značaj unutrašnjih ličnih faktora, koji su također doprinijeli tome da Rumi izraste u jednog od najvećih i vjerovatno najoriginalnijeg autora u svekolikoj islamskoj kulturi, a svakako veoma utjecajnog i na Istoku i na Zapadu već duže od sedam stoljeća, vjerujem da pet vanjskih činilaca, navedenih i obrazloženih u ovome radu, predstavljaju pet snažnih stupova na kojima je sazdana Rumijeva veličina.

¹⁵ Dobar primjer su stihovi 123–134 iz prvog sveska *Mesneviye* koji su nastali kao rezultat razgovora između Rumija i Čelebija kada je Husamuddin tražio da mu Dželaluddin ispriča makar jednu od duhovnih naslada nastalu iz druženja sa Šemsom. Prebacujući se vješto s perzijskog na arapski jezik, pa potom se ponovo vraćajući na perzijski, Rumi to izbjegava, podsjećajući da mu još uvijek teško pada odvojenost od Šemsa i moleći sagovornika da to od njega ne traži.

Literatura

- ‘Abbāsī Dākāni, Parwīz, *Šams-e man wa Xodā-ye man*, Našr-e ‘Elm, Tehrān, 1387/2008;
- Aflākī, Šamsoddīn Ahmad, *Manāqeb al-‘ārefīn*, bā tashīhāt wa hawāšī wa ta‘līqāt be kūšēš-e Tahsīn Yāzeḡī, Čāpxāne-ye Anḡoman-e Tārīx-e Tork, Anqare, 1959;
- Chittick, William, *Sufijski put ljubavi*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina”, Sarajevo, 2005;
- Clouston, W. A., *Flowers for a Persian Garden and Other Papers*, David Nutt, London, 1890;
- Drkić, Munir, *Višejezičnost u Mesneviyi Dželaluddina Rumija*, Naučnoistraživački institut “Ibn Sina” i Filozofski fakultet, Sarajevo, 2016;
- Essa, Ahmed i Ali, Othman, *Studije o islamskoj civilizaciji: muslimanski doprinos renesansi*, prijevod Munir Drkić, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2016;
- Ihsanoğlu, Ekmeleddin, *Historija osmanske države i civilizacije II: ekonomski život u osmanskoj državi, jezik i*

- književnost, osmanska misao, umjetnost i arhitektura*, Orijentalni institut, Sarajevo, 2008;
- Katouzian, Homa, *Sa'di: The Poet of Life, Love and Compassion*, One World Publication, Oxford (US), 2006;
- Lewis, Franklin, *Rumi – Past and Present, East and West: The Life, Teachings, and Poetry of Jalāla al-Din Rumi*, One World Publications, Oxford (US), 2008;
- Riyāhī, Amīn, *Zabān wa adab-e fārsī dar qalamrozw-e 'Osmānī*, Šerkat-e entešārāti-ye Pārong, Tehrān, 1369/2000;
- Rumi, Dželaluddin, *Tajne uzvišenosti*, prijevod Munir Drkić, Sarajevo, Bookline, 2011;
- Sepahsālār, Ahmad, *Resāle-ye Sepahsālār dar manaqeb-e hazrat-e Xodāvandgār*, Tehrān, Entešārāt-e Soxan, 1385/2006;
- Starr, Frederick, *Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age – from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton i Oxford, 2013;
- Šafi'ī Kadkani, Mohammad Rezā, *Tāziyānehā-ye solūk: naqd va tablīl-e čand qasīde az hakīm Sanā'ī*, Našr-e Āgah, Tehrān, 1376/1997.

Abstract

What made Rumi a great author

Munir Drkić

The paper lists and explains five external factors that made Jelaluddin Rumi a great author and influential poet in the East and the West during the previous centuries. According to the author of this paper, those five external factors are the following: the origin and the narrow and broad homeland of Jalaluddin Rumi, the broad framework of the classical Islamic culture, the classical Persian literary tradition, the life in the town of Konya as the most significant center of Asia Minor in the 13th century, and the influence of his encounters with, socializing with and farewells from Shams of Tabriz on his poetic and prosaic expression. Without neglecting the internal factors, which, according to the author of the paper, also significantly contributed to Rumi's growing into one of the most significant and probably the most original Islamic intellectuals, the paper emphasizes that Rumi's greatness was built on the five listed external determinants.

Keywords: Rumi's origin and homeland, the classical Islamic culture, Persian literature, Konya, Shams of Tabriz

*Šta da činim, muslimani? Samog sebe više ne znam,
nit' sam židov, nit' kršćanin, nit' štujem vatru, nit' sam musliman*

*Nit' sam s istoka niti sa zapada, nisam s kopna, nisam s mora,
s ovog svijeta sigurno nisam, a nebeske sfere nisu mi stan*

*Nisam od zemlje, nisam od vode, nisam od vatre, nisam od zraka,
nisam nebeski, zemaljski nisam, postojim a k'o da i ne bivam*

*Iz Indije nisam, nisam iz Kine, niti sam iz Bulgara niti Saksina,
nisam iz kraljevstva iračkoga, a dom mi nije ni Horasan*

*Ni s ovog ni s onog nisam svijeta, nisam iz Vrta, nisam iz Ognja,
nisam od Adema, nisam od Have, moj nije Firdevs niti Ridvan*

*Bezmjесnost je moje mjesto, neoznačenost moj je znak,
šta će mi tijelo, šta li duša, Duši svih duša sam pokoran*

*Dvoјnost svaku odbacujem, oba svijeta јednim vidim,
Јednog tražim, Јednog znam, Јednog vidim, Njega zazivam*

*On je Prvi i Posljednji, On je Jasni i Skriveni,
osim Njega, Onoga Koji jeste, nikog drugog ne priznam*

*Opio sam se iz vrča ljubavi, oba sam svijeta ostavio,
samo zanos i pijanstvo, svaki drugi dom mi je stran*

*Za svog života i na trenutak ako Te zaboravim ja,
zbog tog časa, zbog tog trena, proživjet ću život kajan*

*A ako u samoći mojoj ruku mi pružiš makar na čas,
bacit ću pod noge oba svijeta i zaplesati presretan*

*Čuj me, Šemse iz Tabriza: Ja ti pijan hodim svijetom,
i meni ništa i ne treba drugo već da sam zanesen i da sam p'jan*

